

Богдана Дуб, аспірант

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

АЛЬТЕРНАТИВИ СИСТЕМНОМУ ПІДХОДОВІ У ТЕОРЕТИЧНОМУ ВИВЧЕННІ ТА ПРАКТИЧНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

При вивченні економічної безпеки останнім часом досить поширеною є проголошення використання системного підходу у статтях, підручниках, дисертаціях та монографіях (наприклад, [4]). Утім з якихось причин навіть не використовують хоча б один інший підхід дослідження, не кажучи вже про кілька. У цьому науковому напрямі системний підхід помилково став вважатись найповнішим та найвідповіднішим. Насправді він не замінює нижченаведених підходів і не містить у собі всіх принципів та технік, які могли б бути корисними і в теоретичному плані, і в практичному.

Системний підхід використовує спрощення, абстрагування від другорядного, розклад системи на складники, і за правильного розуміння, дотримання правил (вимог [1, 2]) підвищує якість управління. Але у закордонних працях, на відміну від багатьох робіт вітчизняних та країн ближнього зарубіжжя, система не трактується як сукупність взаємозалежних елементів, а як єдність зовнішнього та внутрішнього (входу та виходу, початкового та кінцевого, погляд всередину та зсередини). Ця дефініція включає внутрішні елементи, але є ширшою і комплекснішою.

Доцільним є обґрунтування низки підходів, використання яких лише збагатить дослідження економічної безпеки на всіх рівнях і дозволить сформувати нестандартні висновки та ефективні практичні пропозиції. (Наведено у алфавітному порядку, перелік далеко не повний).

1. Відтворювально-еволюційний підхід визначає позицію, що економічні процеси – наприклад, виробництво – мають постійно поновлюватись і покращуватись, визначення планових показників має здійснюватися за випереджуючи коефіцієнтами, порівняльною базою мають слугувати провідні показники, орієнтуватись треба на найкращі результати конкурентів, галузі, країн тощо.

2. Віртуальний підхід передбачає використання різних методів інтернет-зв'язку, мобільних засобів при формуванні оргструктури, одержанні і передачі інформації, взаємодії з клієнтами, укладенні угод. Так функціонують т.зв. «віртуальні організації». Може бути доцільним для економічної безпеки підприємства через економію часу та матеріальних ресурсів, проте зростає кількість ризиків іншого характеру – кібератаки, витік інформації і т.п.

3. Глобальний підхід проводить аналіз не на рівні об'єкта, а над рівнем глобальної системи. Застосовується в міжнародній сертифікації, стандартизації, метрології; інформаційному забезпеченні, міжнародних фінансових транзакціях, при формуванні, функціонуванні і вдосконаленні ТНК, міжнародних організацій і т.ін. В системі економічної безпеки доцільне використання міжнародних стандартів ризик-менеджменту, операційної діяльності тощо.

4. Директивний (адміністративний) підхід регламентує права, обов'язки, функції, завдання підрозділів (зокрема згідно чинного законодавства та у внутрішній документації підприємства) і контролює їх виконання. Для гарантування економічної безпеки це можуть бути такі документи: концепція управління економічною безпекою, наказ про формування служби економічної безпеки, положення про її роботу, програма реалізації загальної стратегії економічної безпеки, регламент роботи з інформацією, посадові інструкції аналітиків, різні стандарти, методики оцінювання, плани, розпорядження, вказівки тощо).

5. Діловий підхід залежить від якостей внутрішнього середовища, сприйняття їх зовнішнім середовищем, національних особливостей, конкурентоздатності компанії. У побудові та розвитку системи економічної безпеки підприємства визначає якість, професіональність та ефективність управління відповідно до особистих характеристик керівництва. Тому необхідно формувати розуміння важливості системи економічної безпеки ще на рівні ради директорів.

6. Ексклюзивний підхід полягає у використанні унікальних нововведень і відповідно наявності виключних конкурентних переваг за рахунок підвищення кваліфікації персоналу, розробки ноу-хау, нового обладнання, патентів та торгових марок. Щодо економічної безпеки підприємства, то надзвичайно важливим є захист таких унікальних елементів, комерційної таємниці.

7. Інноваційний підхід полягає у активізації інноваційної діяльності країни, підприємства, розвиток наукоємних розробок, при чому інвестиції є засобами розвитку, не самоціллю.

8. Інтеграційний підхід розглядає взаємодію і зв'язки між окремими вертикальними (держава, регіон/область/галузь, підприємство, громада, особа) чи горизонтальними (відділи фінансів, маркетингу, безпеки, розвитку фірми) рівнями управління, між складниками системи чи стадіями життєвого циклу, між компаніями у рамках певного об'єднання, стратегічного альянсу.

9. Комплексний підхід враховує різні аспекти діяльності підприємства: економічні, політичні, соціальні, управлінські, психологічні, техніко-технологічні, екологічні, демографічні, ергономічні, ринкові, аспект безпеки тощо.

10. Логічний підхід (передбачає обов'язкове використання принципів об'єктивності і всебічності розгляду, історизму, тотожності, непротиріччя, виключеного третього, достатнього обґрунтування). Часто економічні роботи грішать тим, що терміни недостатньо обґрунтовані, немає єдності в трактуваннях різних науковців, у публікації одного автора зустрічаються одночасно положення, які суперечать один одному і т.п. Економічна безпека підприємства як відносно новий науковий напрям має цілий ряд подібних недоліків в роботах фахівців.

11. Маркетинговий підхід передбачає орієнтацію на споживача при економії ресурсів, покращенні якості продукту чи послуги, удосконаленні системи менеджменту, прогнозуванні обсягів виробництва тощо.

12. Міждисциплінарний підхід базується на твердженні про «конструктивний синтез теоретичних досліджень ..., передбачає не просто міждисциплінарну кооперацію, а взаємозбагачення на методологічному рівні, формування ... цілісного бачення економіки, проблем і суперечностей її розвитку» [3]. Разом з тим слід застерегти від сліпого застосування принципу наукової експансії, бездумного перенесення термінологічної бази чи критеріїв з інших галузей знань до економічної безпекології.

13. Нормативний підхід передбачає встановлення і дотримання норм та нормативів за ключовими сферами діяльності підприємства. У разі ефективного використання дозволяє досягти зручного ступеню автоматизації процесів управління економічною безпекою і оптимального використання ресурсів. Для розробки норм використовують розрахунково-аналітичні, дослідницькі, звітно-статистичні та економіко-математичні методи.

14. Оптимізаційний підхід полягає у переважному застосуванні кількісного оцінювання замість якісного, використання статистичних методів та експертних оцінок, прогнозування, визначення залежності між техніко-технологічними, організаційними, операційними та фінансово-економічними показниками, вивчення дії економічних законів на підприємстві та ін. для найширшої оптимізації всіх процесів.

15. Поведінковий підхід допомагає реалізувати творчий потенціал і підвищити спроможність персоналу відповідно до біхевіористських наук. Крім того, якщо працівники всіх рівнів – від найнижчого до топ-менеджменту – задоволені умовами роботи, їх все

влаштовує, то і загальні результати компанії підвищуються. Найкращий спосіб мотивації та спонукання полягає в розкритті здібностей підлеглих і заохочення ініціатив з вдосконалення продуктів, процесів, бізнес-моделей.

16. Процесний підхід визначає управління економічною безпекою як сукупність взаємозалежних процесів реалізації стратегічного менеджменту, планування, координації та організації, лідерства, мотивації та контролю.

17. Синергетичний підхід пояснює процеси самоорганізації, використовує принципи «самоорганізованого хаосу», динамічності, відкритості, нелінійності, адаптивності та еволюціонування систем. Автор вважає цей підхід один з найперспективніших у вивченні економічної безпеки підприємства.

18. Ситуаційний (варіантний) підхід виходить із позиції, що доцільність використання того чи іншого методу, техніки управління, прийняття одного чи іншого рішення залежить перш за все від певних умов і сукупності ряду факторів – у конкретний час, у конкретному місці обираються найефективніші варіанти, які в іншій ситуації могли б бути неприйнятними: «все залежить від ситуації». Цей підхід підкреслює, що система економічної безпеки кожного підприємства є унікальною і незалежною, формується під впливом низки чинників зовнішнього та внутрішнього середовища.

19. Стандартизаційний підхід дозволяє упорядкувати і уніфікувати в раціональних межах процеси, бізнес-моделі підприємства, визначити певні норми та вимоги до продукції чи діяльності, визначити розумне співвідношення між індивідуальністю та стандартністю.

20. Стратегічний підхід передбачає підпорядкування всієї структури управління та діяльності держави, фірми, громади стратегічним, довгостроковим цілям. Виконання завдань відбувається ієрархічно, коли тактичні цілі є частинами оперативних, а ті в свою чергу – стратегічних.

21. Структурний підхід передбачає визначення складу, значимості, співвідношення і пріоритетності елементів. У економічній безпекології він застосовується при структуруванні системи економічної безпеки, побудові дерева рішень, переліку та ранжируванні ризиків та загроз тощо.

22. Функціональний підхід розглядає підприємство, економічну безпеку, систему як набір функцій, що виконуються при виконанні тих чи інших завдань і спрямований на визначення найоптимальнішого розподілу зобов'язань між підрозділами, найекономічнішого використання ресурсів. Використовується у методиці функціонально-вартісного аналізу.

Таким чином, системний підхід в економічній безпекології помилково став вважатись найповнішим, синтезуючим, інтегральним, поєднуючим всі існуючі підходи до вирішення проблем. Необхідно застосовувати, а не ігнорувати вищезазначені 22 наукові підходи, які можуть стати в нагоді у дослідженні та гарантуванні економічної безпеки підприємства з огляду на складність поняття та багатокомпонентність системи. Варто підкреслити, що вони є взаємодоповнюючими, інколи перехресними, але в жодному разі не дублюючими один одного. Комплексність аналізу системи економічної безпеки підприємства досягається за рахунок використання одночасно декількох підходів, кожен з яких фокусується більш детально на окремих аспектах діяльності і допомагає вдосконалити процес прийняття рішень, знизити похибку та ризик невдачі.

Список використаних джерел:

1. *Systems Thinking: 5 Golden Rules of Connected Measurement* www.businessscienceuk.com/5-golden-rules/
2. *Twelve Simple Rules of Systems Thinking for Complex Global Issues* <https://www.heartoftheheart.org/?p=3978>
3. Колот А. М. Міждисциплінарний підхід як передумова розвитку економічної науки та освіти // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка. - 2014. - № 5 (158). - С.18-22.
4. Ратушняк С.М. Системний підхід до вивчення проблем економічної безпеки // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2013. - № 1. - С.124-132.